

Af Erik Schweigler

To ejendommelige kommaer

Her er vi nede i småtingsafdelingen, men det er vi jo tit, når vi taler Joyce. Jeg vil snakke om to kommaer, det ene hos Proust, det andet hos Joyce. Først en lille omvej, fordi jeg har fundet en sætning, der lyder så smukt. Mogens Boisen skriver i forordet til sin oversættelse af *Jean Santeuil*, der er en forløber for *A la Recherche du Temps perdu*: "Der er meget få lighedspunkter mellem den engelsk- og fransktalende verdens subtileste moderne litterære eksponenter: Joyce og Proust ... bortset naturligvis fra den udholdenhed, som læseren af begge livsværk må væbne sig med for at beskue katedralens umådelige indre og endelig nå op til de udsigtspunkter, hvorfra de vil have os til at skue ud over vor verdens forkrænkelighed."

Det er altså ikke for at påpege ligheder, jeg nævner de to katedralbyggere. Det er kun, fordi de begge har brugt et komma efter det første ord i deres katedraler. Ideen har jeg fået fra en artikel af Clive Hart i *James Joyce Quarterly* (Vol 30, No. 3, 1993), der egentlig handler om noget helt andet. *A la Recherche* begynder med: "*Longtemps komma je me suis couché de bonne heure.*" I lange tider komma gik jeg tidligt til ro. Der skal ikke være noget komma efter "*I lange tider*". Prøv "*I går gik jeg tidligt til ro*". Nej, der skal ikke være noget komma her, hverken på fransk eller på dansk. Men Proust har altså anbragt et komma på dette sted, og det har han haft en mening med. dtrykket *Longtemps* indeholder mange ting. Det kan betyde, at vi skal beskæftige os med denne bog i lang tid. Det kan betyde, at romanen omfatter et langt tidsperspektiv. Det kan hentyde til træk i Prousts privatliv – søvnen bl.a., hvis betydning udtrykkes i et reflektivt verbum, *je me suis couché*, hvor *je* også giver udtryk for, at det foregår inden for privatlivets sfære. De sidste ord, *de bonne heure*, et tidsudtryk, fører tilbage til tidsudtrykket *longtemps*. De udgør en chiasme, en krydsstilling af de to begreber: afstand i tid sammenlignet med den personlige nærhed i forestillingen om at få adgang til Prousts soveværelse. Joyces katedral begynder også med et enkelt ord efterfulgt af et komma: *Stately komma plump Buck Mulligan came from the stairhead*. Effekten svarer til Prousts, men der er alligevel en betydelig forskel. Det er ikke bare en pause, hvor vi kan vælge mellem forskellige veje. Joyce har måske villet udtrykke en spænding mellem den religiøse ceremoni, der er ved at finde sted, og den person der udfører den, en spænding mellem kirken og folket, repræsenteret ved den trinde Buck Mulligan. Hvilken grammatisk status har *Stately*? Ifølge *The Living Webster* kan det både være adjektivisk og adverbialt. De fleste mener, det er adjektivisk: *Statelige, trinde Buck Mulligan*. Mulligan er både statelig og trind. Det mener Mogens Boisen i sine reviderede oversættelser. Ikke i den første oversættelse. Dengang har han sikkert skelet til den svenske, tyske og franske oversættelse, der starter med henholdsvis Högtidligt, Gravitätisch og Majesteux. (Joyce havde selv gennemset og diskuteret den tyske og franske udgave med oversætterne). nu man jo indvende, at Ulysses ikke er en manøvre rundt i den engelske grammatik. Joyce så stort på den i Mollys monolog, og han har jo også lavet en del numre i *Finnegans Wake*. Men Joyce havde gået i den gamle skole. Han havde lært det engelske sprog, dets regler og dets mangel på regler, og derfor kunne han bruge dem. Han har ikke bare anbragt et komma, fordi han mente, at der nok skulle være et komma her.

Mulligan er ikke statelig, men han træder stateligt op fra trappen i Martelloårnet. Det statelige er en karakteristik, han bliver tildelt i det øjeblik, han træder op fra trappen. Det svarer også godt til det billede, vi senere får af Mulligan: Hvis der er noget, han ikke er, så er det statelig. Han basker med hænderne, ligesom et væsen basker med finnerne eller

vingerne, når det skal til at lette, og citerer: "*For gamle Mary Ann er skide ligeglad, men løfter op i skørterne*". Men lad os nu forestille os, at Joyce ville udtrykke sætningen "*Stateligt trådte den trinde Buck Mulligan*", hvordan kunne han så formulere den på engelsk? Han kunne skrive "*In a stately manner plump Buck Mulligan came from the staircase*" eller "*Plump Buck Mulligan came stately from the staircase*". Men det lyder jo ikke godt. Der er ingen rytme i det. Sådan kan man ikke skrive ved indgangen til en katedral. Og så ville vi også miste det *omvendte* yes, der er indeholdt i *Stately* (romanens første ord) og dermed korrespondensen til Mollys *retvendte* Yes (romanens sidste ord). Og vi ville miste den tredeling af bogen, der muligvis udtrykkes ved S-M-P □, som Gifford omtaler på side 12 i *Ulysses Annotated* (University of California Press 1989) men som Gabler ikke kunne lide (*Ulysses*, Bodley Head 1986).

Konklusionen af det hele må være, at Prousts komma indikerer, at de følgende 2914 sider spænder over et langt rum af tid – fra den tabte til den genfundne tid – og at Joyce ved hjælp af en elegant formet sætning har villet fortælle os, at den trinde Buck Mulligan trådte stateligt op fra det øverste af trappen.